

**ПСИХИЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ
САМООСВІТИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ
У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

У статті розглянуто умови формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів, зокрема спрямованість усього навчального процесу у ВВНЗ на розвиток у курсантів культури самоосвіти, формування у них прагнення до самоосвітньої діяльності, застосування проблемних методів навчання та використання потенціалу самостійної навчальної роботи.

This article deals with conditions of self education culture skills formation of future law enforcement officers with the direction of all educational process in military higher educational establishments to the development of cadets self education culture, developing of their intentions to self education activity, application of problem based learning methods of education and potential of individual learning work us.

Одне з найважливіших завдань педагогіки вищої школи полягає у визначенні умов формування культури самоосвіти курсантів, оскільки підготовка фахівців повинна забезпечувати розвиток творчого мислення, інтелектуальних здібностей, опрацювання великих потоків інформації, формування дослідницького ставлення до дійсності, здатності до самостійного пошуку і здобуття знань. Організація самоосвітньої діяльності в процесі вузівського навчання є показником сучасного, досить високого рівня системи освіти. Без уваги до самоосвіти як одного з основних елементів процесу навчання у вищій школі, у тому числі й у військових закладах, у наш час неможливо підготувати висококваліфікованих фахівців для правоохоронних органів нашої держави. **Метою статті** є узагальнення теоретичного досвіду педагогів з проблеми умов формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів.

На сьогодні дослідники, зокрема Ю. К. Бабанський, А. К. Громцева, В. С. Ільїн, Н. А. Половникова, Л. І. Рувинський, А. В. Усова, Т. І. Шамова, єдині в тому, що основний резерв підвищення ефективності процесу навчання і якості підготовки молодих офіцерів необхідно шукати в раціональній організації навчального процесу. На думку Б. Ф. Райського, “завдання формування в суб’єктів навчання готовності до безперервної самоосвіти вимагає включення самоосвіти в навчальний процес як об’єктивного необхідного заняття. Це не нав’язування додаткової, позапрограмної роботи, а зміна характеру навчальної роботи” [9: 67].

А. К. Громцева вказує, що “основним шляхом, який допомагає в оволодінні всім комплексом компонентів самоосвітньої діяльності, є насамперед відповідна організація навчальної роботи” [4: 32]. В. К. Буряк підкреслює, що “формування в студентів готовності до самоосвіти відбувається в педагогічному процесі” [2: 18]. Спеціальну організацію педагогічного процесу Б. К. Буряк визначає головною умовою, що спонукає курсантів до самоосвіти [2: 18].

Для вирішення завдання сформованості готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до самоосвіти важливе значення має органічне включення самоосвітньої діяльності курсантів у навчальний процес, коли зміст навчання тісно пов’язаний із сучасністю, з життям, коли майбутні офіцери яскраво бачать перспективи суспільного розвитку, розуміють важливість удосконалення науки й техніки. *Для організації роботи з розвитку культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів важливе значення має спрямованість усього навчального процесу у ВВНЗ на розвиток культури самоосвіти курсантів, урахування особливостей цього процесу та його складових.*

Зокрема, важливе значення має урахування закономірностей процесу підготовки курсантів до самоосвітньої діяльності:

- відповідність цілей і завдань підготовки курсантів до самоосвітньої діяльності, її організації та змісту;
- відповідність майбутньої самоосвітньої діяльності рівню знань та спрямованості курсантів;
- відповідність засобів, методів і результатів самоосвітньої діяльності курсантів її цілям, завданням і змісту;
- залежність ефективності підготовки курсантів до самоосвітньої діяльності від особистісних і професійних якостей та педагогічної майстерності керівного і викладацького складу військових вузів та ін.

При організації роботи щодо підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до самоосвітньої діяльності важливе значення має також урахування певних принципів. Щодо процесу педагогічної підготовки курсантів до самоосвітньої діяльності, йдеться про принцип професійної спрямованості. Основними вимогами його є розуміння і засвоєння курсантами суті, характеру і особливостей цього виду діяльності, глибоке усвідомлення ними особливостей самоосвітньої діяльності, успішне оволодіння основними методами самоосвітньої діяльності, максимальне наближення навчальної обстановки до умов майбутньої професійної діяльності [8: 92]. Наступний принцип – свідомості та активності курсантів. Цей принцип професор С. І. Архангельський трактує як “самостійне мислення учнів і як особистий творчий розвиток у процесі отримання знань, навичок та умінь” [1: 71]. Принцип свідомості навчання у вищій школі нерозривно пов’язаний з активністю й самостійністю курсантів, із проявом у них інтересу, захопленості, ініціативних творчих пошуків, вимогливості до себе. Необхідно також враховувати принцип індивідуального підходу до кожного курсанта. Це пов’язано з тим, що у наш час, час поширення періодичної літератури, радіо, телебачення, Інтернету, час, коли людина одержує велику кількість інформації з навколишнього життя, процес навчання перестає бути єдиним її джерелом, кожен курсант відрізняється від інших не тільки обсягом своїх знань, але й системою їхнього одержання. Результат самоосвітньої діяльності курсантів з окремих предметів стає настільки відчутним, що, лише знаючи його, викладач може ефективно організувати свою роботу.

Завдання підготовки майбутніх офіцерів до самоосвітньої діяльності можна вирішити через формування в курсантів прагнення й уміння задовольняти свої пізнавальні потреби та інтереси шляхом самоосвіти. Підготовка курсантів до самоосвіти полягає, насамперед, у формуванні в них психологічної потреби в знаннях. Необхідно так організувати навчальний процес у ВВНЗ, щоб забезпечити формування в курсантів пошукових потреб та інтересів, а також прагнення постійно збагачувати свої знання різними шляхами, у тому числі й шляхом самоосвіти.

Необхідно також враховувати, що у формуванні самоосвітніх прагнень та навичок у курсантів військово-навчальних закладів важливу роль відіграє професорсько-викладацький склад, а також курсові офіцери та офіцери-наставники. На думку В. К. Буряка, характер взаємодії викладача та вихованців є головною умовою, що спонукає студентів до самоосвіти [2: 20]. *Забезпечення суб’єктно-суб’єктної взаємодії викладачів і курсантів – важлива умова формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів-правоохоронних органів.* У процесі навчання, як відомо, важливо, щоб функція безпосередньої передачі вчителем знань учнем послідовно зменшувалася, а частка самостійності учнів в оволодінні знаннями – відповідно зростала [4]. Курсант не може й не повинен бути тільки виконавцем вимог викладача навіть у тому випадку, коли ці вимоги він виконує відмінно, сумлінно. Для становлення самостійного пошуку курсантів необхідний високий рівень їх активності, потужний механізм спільної діяльності з викладачем. Найбільш сприятливими для цього умовами в процесі навчання є відносини міжсуб’єктні, коли й викладач, і курсант синхронно, з опорою на ініціативу один одного, зацікавлено виконують навчально-пізнавальну діяльність, спільно усувають недоліки. Ситуації, коли викладач відшукує шляхи, що цікаві курсантам,

відповідають їхньому прагненню до самостійного пошуку, сприяють активізації їх спільної творчості. Ідеальним результатом навчання є досягнення такого рівня розвитку інтелектуальної діяльності курсантів, коли вони можуть самостійно визначати пізнавальне завдання, знаходити способи його вирішення, контролювати й оцінювати результати, а потім формулювати інші завдання, тобто коли курсанти опановують всіма компонентами раціонально організованої структури пошукового процесу, характерного для самоосвіти.

Однією з важливих умов формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів є активізація їх пізнавальної діяльності. Психологічний аспект проблеми активізації пізнавальної діяльності учнів та студентів розглядали Г. Айзенк, Г. О. Бал, Л. С. Виготський, П. Я. Гальперін, О. М. Леонтьєв, С. Л. Рубінштейн та інші, дидактичний – Ю. К. Бабанський, А. А. Вербицький, І. Я. Лернер, І. Ф. Харламов, Т. І. Шамова та ін. Провідне значення у цій роботі вчені надають активним методам навчання. За твердженням А. В. Вербицького, поняття “активне навчання” знаменує “перехід від регламентуючих, алгоритмізованих, програмованих форм і методів організації дидактичного процесу у вузі до розвиваючих, проблемних, дослідницьких, пошукових, які сприяють виникненню пізнавальних мотивів, інтересу до майбутньої професійної діяльності, умов для творчості і спілкування у навчанні” [3: 43]. Особливого значення у формуванні пізнавальної активності студентів дослідники надають також проблемному навчанню, що забезпечує вихід за межі стереотипних, “штатних” ситуацій, як це відбувається у творчому процесі (А. В. Брушлинський, А. М. Матюшкін, М. І. Махмутов та ін.). Сутність проблемного навчання полягає в створенні у навчальному процесі проблемних ситуацій, розв’язання яких стимулює розвиток пізнавальної активності суб’єктів учіння, їх здібностей.

На думку С. Д. Смирнова, “особливістю проблемного навчання є шлях не від знання до проблеми, а від проблеми до знань. У цьому випадку знання – це одночасно і шлях його отримання, шлях пізнання істини” [10: 175]. “Суть проблемного навчання полягає в організації вчителем самостійної пошукової діяльності учнів, у процесі якої вони засвоюють нові знання, розвивають загальні здібності, дослідницьку активність і творчі вміння” [7: 212]. У педагогічній практиці набули широкого застосування різні способи створення й розв’язання проблемних ситуацій: повідомлення раніше невідомих фактів, використання суперечності між ними й наявними знаннями, помилкові оцінки й судження студентів, спроба пояснення фактів на основі відомих теорій, обґрунтування й перевірка гіпотез, надання студентам можливості самостійно знайти розв’язок проблеми, використати додаткову літературу.

Активізація пошуково-пізнавальної діяльності сприяє розвитку культури самоосвіти курсантів, вдосконаленню всього навчального процесу. При цьому формуються також найцінніші властивості особистості курсанта, його розуміння навколишнього світу і людей, творчі устремління. Зокрема, Н. М. Трофімова та Є. І. Єрьоміна вказують на творчий характер самоосвітньої діяльності щодо “оволодіння способами пізнавальної, комунікативної та інших видів діяльності” [11: 42]. Вони підкреслюють, що творча активність і самонавчання дуже тісно пов’язані між собою. Їх спільним показником може бути вихід за межі заданої ситуації. Критерії оцінки сформованості готовності до самонавчання (домінуючий активний пізнавальний інтерес, самоорганізація, реалізація творчого потенціалу) є адекватними прояву творчої активності. Прогресивні зміни рівня самонавчання і творчої активності можна оцінити за допомогою одних і тих же характеристик: продуктивного синтезу пізнавальних, організаційних та регулятивних дій і морального змісту навчальних досягнень. Це означає, що розвиток самонавчання як діяльності та творчої активності – це один процес, основою якого є самостійність як базова риса особистості та домінування пізнавальної мотивації. У самонавчанні відбувається розвиток компонентів творчої активності, яка є і причиною, і результатом самоосвітньої діяльності [11: 42].

Важливе значення для формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів-правоохоронних органів має забезпечення професійної спрямованості завдань. У вітчизняній педагогіці цю проблему досліджувало багато вчених. Так, наприклад, В. І. Загвязинський

виділяє такі типи завдань: репродуктивні, що дозволяють перевірити розуміння, тренувальні та творчі [5]. Для самостійної роботи необхідно використовувати такі ситуації, розв'язання яких давало б курсантам можливість обмінюватися своїми думками і спостереженнями, співвідносити свої погляди й оцінки відповідно до професійних вимог з точкою зору інших курсантів.

Організуючи самостійну роботу, доцільно використовувати такі завдання, які вимагають від курсантів діяти у ситуаціях професійного вибору. Це ситуації “офіцер-колега”, “офіцера-підлеглий”, “офіцер-начальник”, “офіцер-громадянин”, “офіцер-порушник громадського порядку”. Кожне із таких завдань повинно містити типову для майбутньої професійної діяльності ситуацію, відповідно до якої потрібно не тільки визначити свої до неї ставлення, а й встановити її професійну значущість, обрати оптимальні засоби і методи мотивованого її виконання.

Для розвитку культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів важливе значення має використання належної якості та кількості завдань творчого характеру. На думку С. Д. Смирнова, це можуть бути так звані “завдання відкритого типу, коли немає одного правильного рішення, його треба тільки знайти або вгадати” [10: 155]. Важливим засобом освоєння особливостей самоосвітньої діяльності можуть бути також конструйовані самими курсантами сценарії навчальних ситуацій, ситуацій з професійної діяльності, а також письмові відповіді на них (щодо вирішення різних ситуацій професійної діяльності). За таких умов професійно спрямовані завдання стають дієвим засобом формування культури самоосвіти курсантів та їх професійного розвитку.

Таким чином, узагальнення результатів аналізу психолого-педагогічної літератури дозволяє зробити висновок, що успішне формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів можливе за таких умов: спрямованість усього навчального процесу у ВВНЗ на розвиток культури самоосвіти курсантів, урахування особливостей цього процесу та його складових, формування у курсантів прагнення й уміння задовольняти свої пізнавальні потреби та інтереси шляхом самоосвіти, організація навчальної взаємодії курсантів і викладачів на основі суб'єкт-суб'єктного підходу, активізація пізнавальної діяльності курсантів через застосування проблемних методів навчання, використання потенціалу самостійної навчальної роботи та забезпечення професійної спрямованості завдань. Детальне обґрунтування зазначених умов може стати предметом подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архангельский С. И. Учебный процесс в высшей школе, его закономерные основы и методы. – М.: Высшая школа, 1980. – 368 с.
2. Буряк В. К. Умови та засоби самоосвіти студентів // Вища школа. – 2002. – №6. – С.18–29.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе: контекстный подход // Методическое пособие. – М.: Просвещение, 1991. – 207 с.
4. Громцева А. К. Формирование у школьников готовности к самообразованию. – М.: Педагогика, 1983. – 145 с.
5. Загвязинский В. И. Теория обучения: Современная интерпретация: Учебное пособие. – М.: Академия, 2004.
6. Комаров Е. Организация, психология и технология самообразования человека работающего // Управление персоналом. – 2000. – № 4. – С. 32–36.
7. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: Навч. посіб. – 4-е вид., допов. – К., 2003. – 615 с.
8. Педагогічні основи навчально-виховного процесу в Державній прикордонній службі України: Навчальний посібник / Д. В. Іщенко, В. В. Райко, Ю. І. Сердюк, А. Ф. Філіпов. – Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2005. – 146 с.
9. Руководство самообразованием школьников. Под ред. Б. Ф. Райского, М. Н. Скаткина. – М.: Просвещение, 1983. – 127 с.
10. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности. – М.: Академия, 2003. – 302 с.

УДК 378.013 + 378.122 + 513

В.В. Корнещук

МАТЕМАТИЧНА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ СПЕЦІАЛІСТІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті пропонується концепція побудови математичної моделі професійної надійності спеціалістів соціономічної сфери діяльності. Аналізуються параметри моделі та їх вплив на прояв надійності.

In the article is presented the conception of building the mathematics model of professional reliability of specialists in sothionomic sphere activity. Analyzed the sized of model and their influence on reliability.

Однією з важливих характеристик якості підготовки будь-якого фахівця до виконання професійної діяльності є надійність її результатів. Проблема надійності професійної діяльності досить давно привернула увагу науковців у зв'язку з підготовкою фахівців, що діють в екстремальних умовах, що зхарактеризуються високим ризиком небезпеки. Сьогодні проблема надійності все частіше обговорюється стосовно діяльності фахівців зі сфери соціономічних професій. Проте конкретних наукових досліджень, що дозволяють визначати надійність серед інших характеристик діяльності фахівця, описати її сутність, способи і форми існування, можливість її цілеспрямованого формування в процесі його підготовки у навчальному закладі – немає. Зважаючи на це, у даній статті ми поставили за мету розробити математичну модель професійної надійності спеціалістів, діяльність яких належить до соціономічної сфери.

Як відомо, модель у науковому дослідженні уявляє собою деякий спрощений аналог об'єкта, функціонування якого за певними параметрами подібно до функціонування реального об'єкта.

Процес моделювання базувався на опосередкованому теоретичному й емпіричному дослідженні об'єкта, при якому вивчається не самий об'єкт, а допоміжна штучна чи природна система, така, що знаходиться у об'єктивній відповідності з досліджуваним об'єктом і відображає його певні властивості; здатна замішувати об'єкт у певних відношеннях; надає при її дослідженні інформацію про об'єкт, що моделюється [4].

Модель має перевагу над описовою системою, оскільки слугує інструментом для прогнозування подій, що досі не спостерігалися. Саме в цьому полягає її головна цінність. У математичних моделях такою допоміжною системою зазвичай виступають знакові моделі, що побудовані за допомогою логіко-математичного апарату і функціонують за законами математики.

Створення математичної моделі відбувалось на основі обробки емпіричних даних за такими етапами:

- стандартизація інструменту вимірювання;
- визначення кількісних меж зон прояву професійної надійності за кожною методикою: пасивної, потенційної, активної;
- обчислення емпіричних значень професійної надійності спеціалістів соціономічної сфери діяльності;
- побудова рівняння множинної лінійної регресії як математичної моделі професійної надійності спеціалістів соціономічної сфери діяльності;
- обчислення теоретичних значень професійної надійності й оцінка отриманого рівняння лінійної регресії;